

BEVÁNDORLÁS ROMÁNIÁBÓL MAGYARORSZÁGRA, A BEVÁNDORLÓK FŐBB DEMOGRÁFIAI ADATAI BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN MEGYÉBEN (1975–1997)

RESZLER GÁBOR–SZÁSZI FERENC

1. Romániai nemzetiségi politika és a magyar kisebbség

A Romániában élő magyar kisebbség, amely a magyar állam határain kívül élő legjelentősebb magyar népcsoport, az 1945 tavaszán alakult Petru Groza vezette kormány megnyugtató megoldást ígérő nemzetiségi politikájában reménykedhetett.* Az 1947-es párizsi béke megkötése után megszűnt az a nemzetközi nyomás, amelyik a román kormányzatot a kisebbségi jogok érvényesítésére szorította. A negyvenes évek végén fokozatosan megkezdődött a magyar intézmények lépcsőzetes felszámolása, és felerősödött a homogén nemzeti állam kialakítására irányuló politika.¹ A sztálinista szocialista modell másolása során a kommunista párt által folytatott kuláktalanítás, szövetkezetesítés fokozottan sújtotta a romániai nemzetiségeket, köztük a magyarságot. A nemzetiségi jogegyenlőség kérdése hivatalosan lekerült a napirendről. Az ötvenes évek első felében Magyarország és Románia külkapcsolatában a távolodás vált jellemzővé. Mérséklődött a külkereskedelem, alig-alig működött a kulturális egyezmények cserekapcsolatokra vonatkozó fejezete, húzódtott a kolozsvári konzulátus felállításának ügye, feloszlatták a Román–Magyar Társaságot.² 1952. szeptember 24-én új alkotmány lépett életbe Romániában, amelyik az országot szovjet mintára 18 tartományra osztotta fel. Ezek közül az egyik a Magyar Autonóm Tartomány nevet kapta, és négy székely megyét foglalt magába. Pozitív következménye volt ennek a közigazgatási változásnak, hogy a különböző politikai, gazdasági és társadalmi tisztségeket elsősorban a helybeliekkel töltötték be.³

1956 után az enyhülés jelei mutatkoztak a román nemzetiségi politikában és a román–magyar külkapcsolatokban egyaránt. Ez az átmenet rövid ideig tartott. 1959-ben egyesítették a Bolyai és Babes Egyetemeket, megszüntették a Mezőgazdasági Főiskolát. Az egységes iskolatípus általánossá tételének örve alatt a magyar nyelvű felső- és szakoktatás elsorvasztása lett a cél. Előrehaladt a fontos igazgatási intézmények, minisztériumok – így a Hadügy-, Belügy- és Külügyminisztérium – teljes románosítása. A románosítás elérte a Magyar Autonóm Tartományt is többségében románok által lakott falvak és megyerészek hozzácsatolásával. 1968-ban átmenetileg ismét enyhült a nemzetiségi politika. Ceausescu székelyföldi útja alkalmával ígéretet tett, hogy megszűnik az ország-

* A dolgozat anyagának kutatása az OTKA támogatásával történt. Nyilvántartási száma: T 031 964. Az országos adatokat az Igazgatásrendészeti Főosztályon Szászi Ferenc gyűjtötte és dolgozta fel, a megyére vonatkozó anyagokat nagyrészt Reszler Gábor gyűjtötte és elemezte a statisztikai táblázatokat.

¹ Békési B. Béla–Dálya László–Enyedi Sándor–R. Süle Andrea: A romániai magyar kisebbség. 17. (továbbiakban: Békési B. Béla)

² Lipcsey Ildikó: A román nemzetiségi politikai négy évtizede. 48.

³ Lipcsey i. m. 51.

rész mellőzöttsége, és nagyobb állami támogatást helyezett kilátásba.⁴ A hetvenes évtized azonban nem a várva várt fellendülést és felvirágzást hozta magával, hanem az erőltetett iparosítás és gazdaságépítés időszaka köszöntött be. 1972 nyarán hirdették meg a gazdasági elmaradottság felszámolására hivatott 15 éves tervet, amely a kapitalista államok színvonalához való gyors felzárkózást jelölte meg célként. Úgy tervezték, hogy 1990-re Románia lakossága 25 milliós lesz, és a 11,5 millió aktív dolgozóból 9 és fél millió az iparban dolgozik majd. A fokozott iparosítási programot ismét a nemzetiségi politika sínylette meg. 1973 őszén indítottak vitát a nemzetiségi beolvadásáról, asszimilációjáról, másfelől kivándorlásukról. A XI. kongresszuson, 1974 novemberében Ceausescu kijelentette: „a határon túl aggodalmaskodnak, hogy az iparosítással egyidejűleg megszűnik a nemzetiségi specifikum. Bennünket ez egyáltalán nem aggaszt.”⁵

A szélsőséges fellépéseket sem nélkülöző nacionalista belpolitika, a kisebbségi jogok durva megsértése, a falurombolásba torkolló pártállami politika Romániában a nyolcvanas években egyre erősödő kivándorlási hullámot keltett. A romániai kisebbségek szerepét és jövőjét a nemzeti kizárólagosságra igényt tartó állam politikai rendszerében, a „közös szocialista haza”, a homogén román nemzetállam felépítésében látta a pártvezetés.⁶ A „nemzetiségre való tekintet nélkül” formula abszolutizálása a beolvastásra irányuló politikai koncepciót és gyakorlatot igyekezett ideológiailag alátámasztani. A homogenizálás eszköztárában általánosságban két tényező foglalhatja el a fő helyet: egyrészt olyan gazdasági, szociális, politikai, közigazgatási, tanügyi, kulturális, egészségügyi körülményeket kell teremteni, melyek révén a kisebbségek nemzeti azonosságtudatának konzerválása, fejlesztése lehetetlenné válik. Ebben az új helyzetben vagy az ország elhagyására, vagy pedig az asszimilációra nyílhat csak mód. A másik eszköz a statisztikai manipuláció, mellyel legalább papíron lehet csökkenteni a nemzetiségek számát, végül eltüntetni őket az ország etnodemográfiai térképéről. Romániában mind a két eszközrendszeret előszeretettel alkalmazták.⁷ Az asszimilációs politika konkrét formát öltött a hetvenes években, bár ekkor a vezetés még ügyelt arra, hogy valós szándékait taktikai lépésekkel elfedje, ellensúlyozza. Az „elnemzetlenítés” politikája először az egyén számára legközvetlenebbül a nyelvhasználatban, az anyanyelvi oktatás ellehetetlenítésében mutatkozott meg. A „homogenizálási program” egyik legfontosabb célja az egységes etnikai területek fellazítása, az etnikumok keveredésének elősegítése az iparosítás és az urbanizáció útján. Az erdélyi iparosítás elmaradása miatt a hatvanas évek közepéig számottevő volt az erdélyi magyar lakosság elvándorlása.⁸ A hivatalos politika az urbanizációt is felhasználta a kompakt etnikai tömbök „feltörésére” olyan módon, hogy az erdélyi városokba részint a környező román települések népessége áramlott be, másrészt tervszerű betelepítés is zajlott, Moldvából és Havasalföldről toborozva munkakerőt. Hangsúlyosan támogatták a román értelmiségiek beköltözését a magyar többségű területekre, míg az erdélyi magyar diplomásokat, szakembereket tanulmányaik befejezése után arra kötelezték, hogy szülőföldjüktől távol, főleg a regáti területeken vállaljanak munkát.⁹ Az asszimilációs politika etnikai hatásai hamarosan érzékelhetően megmutatkoztak. Az erdélyi magyar kisebbség száma és relatív száma egyaránt csökkent: míg

⁴ Uo. 62.

⁵ Uo. 63.

⁶ Hunya Gábor–Réti Tamás–R. Süle Andrea–Tóth László: Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet. Atlantisz, Medvetánc, 1990. (továbbiakban Románia, 1990) 251.

⁷ Vécsei Károly: Adatok az erdélyi magyarok számáról és területi megoszlásáról. In: Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990). Budapest, 1994. 75.

⁸ Románia, 1990. 252–253. valamint 255.

⁹ Uo. 256.

1910-ben az erdélyi összlakosság 31,6 százalékot tett ki, addig az 1992-es népszámlálás adatai szerint ez az arány már csak 20,85 százalék.¹⁰ A „homogenizáló” politika részeként a román vezetés rugalmas, ugyanakkor nehezen kiszámítható, „húzd meg, ereszd meg” kivándorlási politikát folytatott. A szelektív emigrációt különösen az asszimilációra nem hajlandó értelmiség távozásának támogatása jelentette.¹¹

A kisebbségi jogok durva megsértéséből fakadó feszültségek a nyolcvanas években kiegészültek az életkörülmények rohamos romlásából fakadó nehézségekkel. A 80-as évek elejére a román gazdasági élet minden területén kiéleződtek az ellentmondások. Egyre romlott a gazdasági helyzet, és az ebből fakadó terheket, valamint a külföldi adósságállomány mielőbbi és erőltetett ütemű visszafizetését célul tűző gazdaságpolitika következményeit a lakosság növekvő mértékben volt kénytelen elviselni. 1981 ősztől számos termékre jegyrendszert vezettek be, jelentősen emelkedtek az élelmiszerárak, csökkent a reálbér. Az elmélyülő belpolitikai válságban a hatalom viszonylagos tömegbázisát a többségi nacionalizmusra alapozott politikával igyekezett megtartani. A nacionalista érzelmek manipulálása egyre elviselhetlenebbé tette a Romániában élő nemzeti kisebbségek helyzetét. A kisebbségeket eleve megbízhatatlannak, belső ellenzéknek minősítő politika éle egyre inkább kizárólagosan a magyarságot sújtotta, mivel a zsidók nagy része kivándorolt, folyt a németek kitelepülése is. Ebben a kiélezett politikai helyzetben mind több magyar kényszerült arra, hogy szülőföldjét legálisan vagy illegálisan elhagyva Magyarországra, kisebb részben Nyugat-Európába vagy a tengeren túlra meneküljön és ott telepedjen le.¹²

2. Bevándorlás Romániából Magyarországra

a) Létszámadatok

Arra a kérdésre, hogy hányan hagyták el Romániát és települtek át Magyarországra, nehéz pontos választ adni. A kérdéssel foglalkozó szakirodalom esetenként egymástól nagyságrendekkel eltérő adatokat használ, amely eltérések részben az aktuális vizsgálati szempontból fakadnak, részben a különböző statisztikai bázis alapulvételeiből. Tóth Pál Péter 1988 és 1994 között 53 735 romániai menekülővel számolt.¹³ Az 1990 és 1995 között belépett, huzamosan Magyarországon tartózkodó román állampolgárok számát egy másik összesítés 65 742 személyre teszi.¹⁴ Az 1994-es Demográfiai Évkönyv 98 744 Romániából érkezett külföldi állampolgárral számol, akik 1988 és 1994 között tartózkodási engedéllyel legalább egy évet Magyarországon töltöttek, vagy egy évnél hosszabb időre szóló tartózkodási engedélyt kaptak, függetlenül attól, hogy jelenleg Magyarországon tartózkodnak-e.¹⁵

¹⁰ Vécsei K., 1994. 75–76.

¹¹ Románia, 1990. 258. A román kivándorlási politika „hajlékonyságát” támasztják alá a konzuli jelentések is.

¹² Uo. 264–267.

¹³ Tóth Pál Péter: A Magyarországra menekülők, 1988–1994. Statisztikai Szemle, 1996. május–június, 444–445.

¹⁴ Magyar Statisztikai Évkönyv 1995. Budapest, 1996. 39.

¹⁵ Demográfiai Évkönyv 1994. Magyarország népesedése. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1995. 403. Demográfiai Évkönyv 1994. 413. Hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén tartózkodó külföldiek döntő része Romániából érkezett, azt a megyei igazgatásrendészeti hivatal nyilvántartása igazolni látszik.

A Romániából Magyarországra áttelepülők számának alakulásáról mi az Igazgatásrendészeti Főosztályon gyűjtött anyagból 1975-től 1990-ig tudunk hézagos táblázatos kimutatást adni.

1. táblázat
Romániából Magyarországra áttelepülésről kiadott engedélyek, az áttelepülők, a kérelmezők és az elutasítottak száma, (1975–1990)¹⁶

Év	Engedélyek	Áttelepülők	Együtt	Kérelmek	Elutasítottak	Együtt	Mindösszesen
	száma		száma				
1975	n.a.	185	185	n.a.	n.a.	n.a.	185
1976	n.a.	276	276	n.a.	n.a.	n.a.	276
1977	561	601	1162	944	160	1104	2266
1978	355	462	817	940	n.a.	940	1757
1979	403	212	615	608	-	608	1223
1980	n.a.	183	183	n.a.	n.a.	n.a.	183
1981	n.a.	450	450	600	223	823	1273
1982	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1983	n.a.	183	183	4577	n.a.	4577	4760
1984	n.a.	5260	5260	2500	n.a.	2500	7760
1985	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1986	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1987	1820	1737	3557	866	2225	3091	6648
1975–1987	3139	9549	12 688	11 035	2608	13 643	26 331
1988	578	n.a.	578	1824	n.a.	1824	2402
1989	n.a.	5260	5260	n.a.	n.a.	n.a.	5260
1990	n.a.	10 380	10 380	13 000	n.a.	n.a.	23 380
1975–1990	3717	25 189	28 906	25 859	2608	28 467	57 373

Kimutatásunk csupán 1990-ig terjed, melynek oka többek között az, hogy először 1991-ben kaptam lehetőséget az 1945 utáni magyarországi migráció kutatására, és az említett évben az Országos Rendőr-főkapitányság megadta az engedélyt az Igazgatásrendészeti Főosztályon történő kutatáshoz. 1992 után azonban a kutatást általában megnehezítette a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXIII., majd az 1993. évi XXXVI. törvény és a kapcsolódó jogszabályok. A korlátozást betetőzte a 79/1995. (VI.3) kormányrendelet a minősített adatok kezelésének rendjéről, majd a kéziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény.

Év	Bevándoroltak összesen	Romániából érkezett bevándorolt	
		fő	százalék
1992	4350	2781	63,9
1993	5347	3103	58,0
1994	6045	3343	55,3
1995	6875	3589	52,2

Göngyölyített adatokról van szó, azaz az előző évről áthúzódó, folyamatban lévő kérelmek összesítve jelennek meg. Nemzetközi vándorlás Magyarországon. Központi Statisztikai Hivatal Népesedés- és Egészségügyi Statisztikai Főosztály. Kézirat, 1997. 3.

¹⁶ ORFK Igazgatásrendészeti Főosztály (a továbbiakban: Útleveél Osztály)

A romániai változó migrációs politikára, a kormányok magatartásaira az adatok feldolgozása során csak a konzuli jelentések alapján tudunk utalni.

A Romániából Magyarországra történő bevándorlás kérdéskörét országos összefüggésben 1994-ig Tóth Pál Péter elemzi részletesen, adataira táblázatos kimutatásban is visszatérünk.¹⁷

A bemutatott táblázatunkban használt engedélyek, áttelepülők, kérelmek, elutasítások fogalmakat az idézett konzuli jelentésekből kölcsönöztük. Ezek a kategóriák arról adnak tájékoztatást, hogy a bevándorolni szándékozó a bevándorlásra megkapta az engedélyt, de még nem települt át, illetve az engedéllyel már le is telepedett, vagy csupán engedélyt kért, de még választ nem kapott, és végül engedélyt kért a bevándorlásra, de kérelmét elutasították.

Azokat, akik engedélyt kaptak úgy tekintjük, hogy Magyarországra rövid időn belül át is települtek, így a két kategóriát együtt emeljük ki. Azokat, akik csak kérelmet nyújtottak be, a kérelmüket elutasítókkal együtt potenciális bevándorlóknak tekintjük.

A Romániából az első bevándorlók – mint említettük – a Helsinkiben tartott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záródokumentumainak aláírasi évében, 1975-ben érkeztek Magyarországra.

1974-ben még a magyar konzul arról ír, hogy a román hatóságok „elzárkóznak a kivándorló kérelmek átvételétől. Kolozsváron és Marosvásárhelyen egyetlen kérelmet sem vettek át.” Hasonló volt az eljárás az Izraelbe vagy az Egyesült Államokba irányuló kérelmek esetén is.

Az 1975, 1976 és 1977. évi „áttelepülési ügyekről” az összefoglaló konzuli jelentés azt állapítja meg, hogy Romániában változott a kivándorlási politika. A magyarok kivándorlását nem akadályozták, ezzel egy időben ugyanakkor növelni akarták a román állampolgárok számát. Az 1980. évi konzuli jelentés erről így fogalmaz: „Leteledés után a bevándorlók magyar állampolgárságért folyamodnak. Az elbocsátásukhoz azonban 3–4 év is kellett. Így az áttelepülők nem a magyar állampolgárok számát, hanem a román állampolgárokét növelik Magyarországon.”

Emelkedett azok száma is, akik román konzuli útlevéllel települtek át Magyarországra. Vagyis a 70-es évek közepén, a 80-as évek elején azokat engedték el Romániából hazánkba, akik megtartották, vagy azt ígérték, hogy megtartják román állampolgárságukat.

A legális bevándorlást a magyar hatóságok is akadályozták azáltal, hogy elutasították azok bevándorlási kérelmét, akiknél „a családok egyesítésére” nem volt utalási lehetőség. Az 1978. évi konzuli jelentés azt állapítja meg, hogy megsokszorozódott az áttelepülési kérelmek száma. Táblázatos kimutatásunkban 1977 és 1978-ban 1884-en kértek bevándorlási engedélyt. Mivel a családegyesítés „ténye nem állt fenn és megfelelő lakással sem rendelkeztek 1977-ben 160 kérelmezőt elutasítottak.” Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az említett két évben az áttelepüléshez engedélyt megszerzők és az áttelepülők együttes száma 1979 személy volt. Az áttelepülés növekvő tendencia, „de a romániai magyar lakossághoz viszonyítva még nem tekinthető tömeges méretűnek” – írták a jelentés készítői.

Az áttelepülők és a bevándorlást kérők száma 1983. és 1984. években ugrásszerűen megnőtt. Az áttelepülők és az áttelepülést kérelmezők együttes száma 12 520 személyt tett ki. A magyar konzul ezzel összefüggésben jegyzi meg, hogy az említett két évben „megnövekedett a »névleges« házasságok száma”.

¹⁷ Útlevel Osztály (Konzuli jelentések, a megadott évek)

Az 1985. és 1986. évekről nem találtunk a Magyarországra betelepülőkről adatokat. Ugyanakkor a romániai magyar képviselőlet jelentése szerint „a letelepedés feltételeinek hiánya miatt többen valamelyik harmadik országba kérik kitelepülésüket”. Angliába 150, az USA-ba 5000, az NSZK-ba 12 000 kitelepülési kérelmet adtak be. Ez utóbbi kivándorló létszám – a konzul szerint – „nagy hányada a magyar nemzetiség köréből került ki”.

Az 1987-ben újra megerősödő és 1990-ben tetőző bevándorlási hullám okait az idézett évi jelentések azzal magyarázzák, hogy: „a román hatóságok nem batorítják, de nem is akadályozzák a kitelepülést. Ez egybeesik az egységes homogén nemzetről vallott nézetekkel, és erősíti a konzul 1975-ben már jelzett „magyartalanításra” vonatkozó jelzéseit.”

Kimutatott adataink szerint 1987 és 1988-ban a Romániából Magyarországra bevándorlási engedélyt nyertek és az áttelepülők száma 4135, a bevándorlást kérelmezőkkel és az elutasítottakkal, azaz a potenciális bevándorlókkal együtt a bevándorlást elhatározók együttes száma 9050 főre tehető. 1989-ben az áttelepülő 5260 fő jelzi a bevándorlási hullám kezdetét. 1990-ben pedig az áttelepülők és bevándorlást kérelmezők – együttesen 23 380 személy – mutatja a tetőzést.

Felhozott adatainkat azért tartjuk fontosnak – bár Tóth Pál Péter körütekintően, igen gazdag forrásanyagra támaszkodva mutatja be 1988-tól 1994-ig a Romániából Magyarországra bevándorlók számát (lásd 2. táblázat) – mert a jelzett adatok kiegészíthetők 1987-ig a legálisan engedélyezett és tényleges bevándorló 12 688 fővel, másrészt igazoljuk is Tóth Pál Péter adatait, hiszen 1990-ben már a kimutatásunkban 10 000 fő fölött volt az áttelepülők száma, és a konzuli jelentések is évi 10 000-es tömegre becsülik a Romániából hazánkban bevándorlók számát. Az 1990-ben bevándorlást kérelmező 13 000 fő is jelzi a tömeges bevándorlási szándékot.

Részben a fentiekhez, de különösen a rendszerváltást megelőző két évhez kapcsolódik az a legutóbbi adat, mely szerint „1998-ban több mint 12 000, 1999-ben pedig 24 000 „turista” maradt hazánkban. Döntő többségük Románia magyar nemzetiségű állampolgára volt.”¹⁸

2. táblázat

A Romániából Magyarországra érkezettek száma, (1988–1994)¹⁹

1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1988-1994
8 397	19 550	16 781	14 686	8 474	3 856	2 554	74 298

A Magyarországra Romániából bevándorlók országos adatai mindenekelőtt azt mutatják, hogy a bevándorlók nagy hányada 1988-tól 1992-ig érkezett. Kiugróan magas volt a bevándorlás a rendszerváltás előtti és az azt követő években. 1988–1994 közötti időben a bevándorlók 74 ezren felüli kimutatott számát az 1987-ig felhozott adataink és az illegális kivándorlásra vonatkozó jelzéseink alapján, 90–100 ezer főre becsüljük. Ez az elvándorló tömeg Erdély magyar lakosságának, a kb. 2,5 millió embernek 4%-a. Ezek az abszolút számok és arányok azt mutatják, hogy az erdélyi magyarságot a Magyarországra történő kivándorlás létszámában jelentősen érintette ugyan, de a román politikai erők egy részének a homogenizálásra, a magyartalanításra vonatkozó elképzelése, az asz-

¹⁸ Tóth Pál Péter: Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon, (1988–1994) Bp., Püski, 1997. 41–128.

¹⁹ Tóth Pál Péter: Haza csak egy van? i. m. 82.

szimilálódás, a Magyarországra és a nyugati országokba irányuló elvándorlás ellenére, hosszú történelmi időszakban is megvalósíthatatlan.

b) A bevándorlás okai

A konzuli jelentések több évben részletezik a bevándorlás okait. 1977-ben kiemelt helyen szerepelnek a magyar nemzetiséget ért sérelmek felsorolásai: a megaláztatás, a hátrányos megkülönböztetés, a magyar iskolák fokozatos megszüntetése, a magyar nyelv tanításának háttérbe szorítása. „Felsőbb iskolákban” továbbtanulni akarókat román nyelven felvételiztetik matematikából és fizikából. A vizsgáztatók a tanulókat szaklíceumba, a főiskoláknál és egyetemekenél alacsonyabb intézményekbe továbbítják. Nem lehet munkához jutni, a családokat munkahely biztosításánál szétválasztják.

A fentiek miatt az áttelepülési okok, célok között szerepel a család és gyermekük jövőjének bizonytalansága, a házasságkötés, az idős, távoli rokonok ápolása.

Az 1987. évi konzuli jelentés az áttelepülés, a hazánkba irányuló bevándorlás fő okaként a kilátástalanságot, a belső helyzet romlását, a nélkülözést említi. „Ma, aki tud, menekül” – olvashatjuk.

Ebből a jelentésből sem hiányzik a magyar „nemzetiségekkel szembeni türelmetlenség, az erőszakos asszimiláció, az anyanyelv használatának korlátozása, szokásaik, hagyományaik” gyakorlásának tiltására vonatkozó panasz.

A felsorolt sérelmekhez 1989-ben „a település és falurendezési terveket, a névváltoztatásra történő erőszakos rábírást, a munkahely biztosítása címén „Órománia” felé irányítást, „vallási és gyülekezési szabadság eltiltását” teszik hozzá.²⁰

Vagyis a vizsgált időszakban Romániából Magyarországra irányuló bevándorlás okai között etnikai, gazdasági, vallási, politikai és a megaláztatásig menő emberi sérelmek külön-külön és együtt nyomós indokként szerepelnek.

c) A bevándorlók foglalkozása

A Magyarországra Romániából történő áttelepülés minden társadalmi réteget, csaknem minden foglalkozási területen dolgozó lakost érintett. A foglalkozási ágak módszertani és tartalmi kérdéseit a szakirodalomból ismerjük.²¹ Ugyanakkor a konzuli jelentések tendenciát jelző besorolásait, kategóriáit is el tudjuk fogadni és össze tudjuk vetni az országos szakirodalmi adatokkal.

Az 1978-ban áttelepültek megoszlása foglalkozás szerint:

pedagógus: 37 (8,0%)	} 91 (19,6%)
lelkész: 2 (0,4%)	
orvos: 37 (8,0%)	
mérnök: 15 (3,2%)	
tanuló: 35 (7,5%), munkás: 125 (27,0%), vasutas: 12 (2,5%), háztartásbeli: 124 (26,8%), technikus: 18 (3,8%), műszerész: 4 (0,8%), egyéb: 53 (11,4%)	
Összesen: 462	

²⁰ Útlevel Osztály

²¹ Tóth Pál Péter i. m. 21–211, 68–86.

1982-ben az áttelepülők 45%-a értelmiségi munkakörben dolgozott. 1984-ben az áttelepülők foglalkozásáról így fogalmaztak: „Fokozott mértékben tapasztalható az értelmiség elvándorlása. Az elvándorlók 33%-a volt értelmiségi és 60%-a munkás.”

Az 1987-ben áttelepült 423 tizenhat éven felüli ember foglalkozását az alábbi felosztás mutatja: munkás: 153 (36,1%), technikus: 20 (4,7%), földműves: 1 (0,2%), kisiparos: 1 (0,2%), tanuló: 50 (11,8%), háztartásbeli: 41 (9,7%), nyugdíjas: 57 (13,5%), tisztviselő: 21 (4,9%), vasutas: 15 (3,5%). Értelmiségiek: mérnök: 18 (4,2%), közgazdász: 8 (1,9%). Összesen: 64 (15,1%).

1988-ban az áttelepülők foglalkozási megoszlása: értelmiségi: 172 (33,8%), munkás: 184 (36,2%), nyugdíjas: 39 (7,6%), háztartásbeli: 39 (7,6%), gyermek: 74 (14,5%)²²

A Romániából Magyarországra érkezetteknel a fő foglalkozási ágak esetében, mint említettük, a szakirodalom alapján van bizonyos tendenciát jelző összevetési lehetőség. Ugyanezt az összevetést megtehetjük 1988–1994-ig terjedő időszakban az összes Magyarországra érkezettekről összesített statisztikai kimutatással is.²³

A Romániából bevándorló értelmiség aránya 1988-tól 1994-ig terjedő időben 16,6%-ot tett ki, míg a konzuli jelentések szerint csak a pedagógusok, lelkészek, orvosok, mérnökök aránya 1978-ban 19,6%, 1987-ben 15,1%-ot tett ki.

Az 1982. évi kimutatásukban csupán értelmiségi megjelöléssel – nem részletezve, hogy az említett négy szakmán kívül kiket soroltak az értelmiségiekhez – 1988-ban pedig a bevándorlók körében az értelmiség 33,8%-os arányt foglalt el. Az 1984. évi jelentésben ez áll: „Egyre többen kerülnek ki a szellemi, kulturális és műszaki életből”

Ezek az arányok arról tanúskodnak, hogy a Romániából történő bevándorlók körében az 1970-es és az 1980-as években nagyobb arányban szerepelnek az értelmiségiek, mint a vizsgált egész bevándorlási időszakban. Ez azt is jelenti, hogy a bevándorlás kezdeti időszakában az értelmiség igen jelentős szerepet töltött be a magyarországi bevándorlásban.

A szakirodalom adatai szerint a Romániából bevándorlók körében „a fizikai foglalkozásúak” csoportja alkotta a legnagyobb hányadot, 36,4%-ot. Ez alig tér el az általunk megadott rátáktól, bár az 1984. évben hozzánk érkezők 60%-a munkás volt. Gondot okoz azonban az, hogy 1978-ban a technikust, a műszerészt, a vasutasokat miért nem sorolták a munkás kategóriába.

3. táblázat

Az összes Magyarországra érkezettek megoszlása foglalkozási ágak szerint (1988–1994)

Foglalkozási ág	1988–1994 összesen	Százalékos megoszlás
Értelmiség	15 470	16,2%
Alkalmazott	10 144	10,6%
Fizikai dolgozó	28 329	29,7%
Egyéb	15 320	16,1%
Nyugdíjas	4 871	5,1%
14 éven aluli gyermek	19 690	20,7%
Tanuló	1 488	1,6%
Összesen	95 312	100%

²² Útleveél Osztály (a megadott évek).

²³ Tóth Pál Péter i. m. 93–94, 190.

Amennyiben összevetést végzünk az 1988–1994 közötti időben az összes Magyarországra bevándorló foglalkozási csoportjaival, úgy azt érdemes kiemelni, hogy a 16,2%-os átlagtól, a konzuli jelentések által kimutatott években, a Romániából érkezők körében az értelmiség átlagos aránya ennél jóval magasabb, 28,3% volt. A szakirodalomban a Romániából bevándorlók körében az értelmiségi foglalkozásúak 16,6%-ot foglaltak el, az eltérés az összestől csupán 0,4%-os. Az azonban így is tény, hogy Romániából nagyobb arányban jöttek Magyarországra az értelmiségiek, mint a többi országból. Ez súlyosan érintette az erdélyi magyar lakosságot, ugyanakkor kedvező hatású volt a magyarországi lakosság képzettségének alakulására, miközben növelte az értelmiségi pályán történő elhelyezkedési lehetőségek gondjait.

d) A Romániából érkezettek megoszlása nemenként és korcsoportonként

A bevándorlók korcsoport és nemek szerinti megoszlásának vizsgálata többféle következtetés levonására adhat lehetőséget.

A korcsoport megoszlásáról csupán egyetlen évről van részletes kimutatásunk.

4. táblázat
Bevándorlók megoszlása életkorcsoportok szerint 1988-ban²⁴

Korcsoport	Szám	Százalék
0–20 év	74	12,8
21–30 év	150	25,9
31–40 év	134	23,7
41–50 év	120	20,7
51–60 év	61	10,5
61 felett	39	6,7

21–50 éves korcsoportba tartozott a bevándorlók 69,8%-a, amelyen belül csaknem 26%-ot képviseltek a 20–30 év közöttiek, vagyis a legjobb munkaerőt képviselők. A 60 év felettiak 6,7%-ot tettek ki. A 60 év felettiak száma és aránya azt jelzi, hogy ez a korcsoport már nehezen tudott változtatni sorsán, míg a 20 év alattiak 12,8%-os rátája arra mutat rá, hogy a családosan bevándorlók száma jelentős lehetett.

Az 1989. évi jelentés készítői pedig arra hívták fel a figyelmet, hogy a 17–20 év közötti bevándorlók a katonai szolgálat elől menekültek. Többségük katonai szolgálatot még nem teljesített, szakképzettségük nincs, iskoláikat kevesen fejezték be.” A tájékoztató arra is rámutat, hogy sokan „a magyar nyelvet nem beszélik”, számuk növekszik. Román anyanyelvűek érkezéséről több évben találunk utalást, az arányok jelzésére azonban még következtetési lehetőségünk nincs.

A korai jelentések egy része arról is tájékoztatást ad, hogy hogyan alakult a bevándorló nők és férfiak aránya. 1988-ban 214 férfi és 209 nő települt át Magyarországra. Az 1989-es jelentés a kérdéskörrel azt emeli ki, hogy változtak a nemek közötti arányok „a többséget a férfiak alkotják”. Vagyis a bevándorlás kezdeti időszakában jellemző lehetett a nőtöbbség, hiszen a fiatal nők zöme a bevándorlás okaként a férjhezmenést jelölte meg. Erdélyben is, mint a Kárpátalján a nők vállalták Magyarországon a „szálláscsináló” szerepet, 1989-ben viszont már, mint említettük, a többséget a férfiak alkották.

²⁴ Útlevel Osztály

5. táblázat
A Romániából összes bevándorlók megoszlása nemeként és korcsoportonként
(1988–1994)²⁵

Kor	1988–1994		Összesen	1988–1994 Százalékos megoszlás	
	Férfi	Nő		Férfi	Nő
0–14	8 249	7 790	16 039	22,0%	21,2%
15–19	3 055	2 860	5 915	8,1%	7,8%
20–29	11 208	11 711	22 919	29,9%	31,9%
30–39	7 443	8 139	15 582	19,8%	19,1%
40–49	4 294	3 594	7 888	11,4%	9,8%
50–59	1 496	1 578	3 074	4,0%	4,3%
60 év felett	994	1 550	2 544	2,7%	4,2%

A kimutatott adatokban a férfiak és nők aránya csaknem 50–50%-os. A nők kivándorlásban betöltött kiemelkedő szerepét viszont ez a kimutatás is jelzi azáltal, hogy a 20–29-es korcsoportban, éppen a férjhez menő korosztálynál a nők aránya meghaladja a férfiakét.

3. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe történt bevándorlás szakaszai

A bevándorlók érkezésének időpontja valamint száma alapján a 80-as évek végén, a kilencvenes évek folyamán Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe irányult migrációs folyamat négy szakaszra bontható. Az 1987 előtti időszak a folyamat látens periódusának tekinthető részben az érkezők csekély száma, részben a bevándorlás módja miatt. A vizsgálatunkban érintett 597 személy (családtagokkal együtt 931 fő) közül 32 érkezett 1987-ig Borsod-Abaúj-Zemplénbe. Valamennyien legálisan, azaz az illetékes hatóságok engedélyével telepedtek át Romániából. A magyarországi letelepedés indokául közeli rokonokkal történő családgyejesítés, hozzátartozók gondozása szolgált, illetve született magyar állampolgárral kötött házasság révén következett be az áttelepülés. A bevándorlási hullám csúcspontja, egyben következő szakasza 1988 és 1990 közé esett. Ennek a második szakasznak a fő jellemzője az országosan is tapasztalt tömeges bevándorlás. A vizsgált személyek zöme, 43,9 százaléka ezen három esztendő alatt jött át Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe. Ugrásszerűen megnőtt az illegális határátlépések száma. Mint már fentebb említettük, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei hatóságoknál kérelmet benyújtott és jelen vizsgálatba bevont 597 bevándorolt 29,5 százaléka 1988 és 1990 között illegálisan jött át magyar földre (lásd a 2. számú táblázatot!).²⁶ A harmadik, a tetőzés utáni szakasz 1991–1994 közötti időszakot foglalja magába. A tárgyalt migrációs folyamat egészen belül ez is fontos, hiszen a bevándorlók 37,2 százaléka ez alatt a négy év

²⁵ Tóth Pál Péter i. m.

²⁶ Arra vonatkozóan nincsen adatunk, hogy összesen hányan nyújtottak be bevándorlási, illetve letelepedési kérelmet a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Igazgatásrendészeti Hivatalnál (továbbiakban: Igazgatásrendészet). Az 1998-ban folytatott anyaggyűjtés során csak azoknak a személyeknek az adatait dolgozhattuk fel, akik az igazgatásrendészeti hivatal nyilvántartásában szerepeltek. Kikerültek a nyilvántartásból azok, akik időközben magyar állampolgárságot kaptak vagy más megyébe költöztek. A feldolgozott 597 kérelem és a családtagokkal együtt érintett 931 személy adatai véleményünk szerint olyan bázist jelentenek, melyek segítségével a Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe irányult bevándorlás főbb demográfiai jellemzői megállapíthatók.

alatt érkezett Borsodba. A levezető szakasz nyitányát 1995 jelentheti: a bevándoroltak száma évről évre csökkent, 1997-ben számuk az 1988-ban érkezettek 30 százalékát sem érte el. Ez egyben azt is jelzi, hogy a Magyarországra irányuló bevándorlás a 90-es évek második felében sem szűnt meg, csak alacsonyabb szinten stabilizálódott.

6. táblázat
A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe letelepedési kérelmet benyújtók
nemenként és évek szerinti bontásban

Év	A kérelmet benyújtók neme		
	Férfi	Nő	Együtt
1987-ig	11	21	32
1988	60	17	77
1989	83	34	117
1990	40	28	68
1991	41	33	74
1992	33	32	65
1993	18	24	42
1994	15	26	41
1995	7	28	35
1996	10	15	25
1997	10	11	21
1987–1997	328	269	597

A táblázatból látható, hogy a tartós Borsod-Abaúj-Zemplén megyei tartózkodást, bevándorlást kérelmezők száma időben változó szinteket mutat. Egyértelmű, hogy még a magyarországi rendszerváltás előtt, 1989-ben települtek át legtöbbször Romániából hazánk északkeleti megyéjébe. Megfigyelhető a migrációs folyamat kezdeti szakaszában a férfiak meghatározó jelenléte. Ez a jellemző 1992-ig évenkénti bontásban is igaz, ezt követően fordult meg az arány a nők javára. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy a korábban áttelepült házaspárok után megérkeztek a feleségek. Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy a kérelmezők táblázatban látható nemenkénti arányát torzítja az a tény, hogy a házaspárok adatait a bevándorolt férfi (férj, családapa) adataihoz csatolták.

4. Illegális–legális bevándorlás és demográfiai jellemzők

Illegális határátlépésnek tekinthető minden olyan Magyarországra érkezés, melyet a két ország illetékes hatóságainak engedélye nem erősített meg. Ebből következik, hogy az egyébként érvényes útlevelel vagy kihatárforgalmi engedéllyel végrehajtott beutazást követően törvénysértést követett el az a román állampolgár, aki a törvényben rögzített tartózkodási idő letelte után megtagadta a visszatérést Romániába. Egyértelműen illegális határátlépésnek minősül a zöldhatár igénybevétele. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett bevándoroltak között 1988 és 1990 között találoztunk illegális határátlépőkkel.

7. táblázat
*Illegálisan Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett
 bevándorlók 1988–1990 között*

Év	Útlevelel		Kishatárforgalmi engedéllyel		Tiltott határátlépéssel		Összesen
	a külföldön való tartózkodás szabályait megszegve						
	fő	%	fő	%	fő	%	fő
1988	16	22,5	5	7,1	50	70,4	71
1989	9	9,6	4	4,2	81	86,2	94
1990	3	27,3	–	–	8	72,7	11

A vizsgált 597 bevándorolt közül 176-an illegálisan lépték át a magyar határt, jutottak Borsod-Abaúj-Zemplénbe, az összes érintett 29,5 százaléka. Ahogyan 1987-ben, illetve azt megelőzően sem történt illegális bevándorlás Borsod-Abaúj-Zemplénbe, ugyanúgy 1990-et követően sem fordult elő törvénybe ütköző áttelepülés. A táblázatba foglalt három esztendő adatai tükrözik azt az elkeseredettséget és kilátástalanságot, melyet az elviselhetetlenné vált román belpolitikai helyzet okozott. Másrészt a kockázatos, életveszélyes lépés megtételére bátorította a bevándorolni szándékozókat a magyar hatóságok egyre elnézőbb magatartása, növekvő toleranciája, fogadókészsége. A zöldhatáron át jött a 176 illegális bevándorolt közül 139 (79%), és ezek 58,3%-a 1989-ben ilyen módon szökve, a román határőrök elől bujkálva lépett magyar földre. (A 3. számú táblázatból az is megállapítható, hogy az igazgatásrendészeti hivatalban nyilvántartott bevándorlási kérelmet benyújtók közül családtagjaikkal együtt 279-en érkeztek illegálisan Borsod-Abaúj-Zemplénbe, a vizsgált 931 személy 30 százaléka). Már 1990-ben erősen visszaesett az illegális bevándorlás (16,2%), és a kilencvenes években végig a legális áttelepülés lett a jellemző.

8. táblázat
*Legális és illegális Borsod-Abaúj-Zemplénbe bevándoroltak
 megoszlása korcsoportok szerint (1987–1997)*

Korcsoport	Legális		Illegális		Együtt	
	szám	%	szám	%	szám	%
0–10	75	11,5	48	17,2	123	13,2
11–20	96	14,7	76	27,2	172	18,5
21–30	234	35,9	91	32,6	325	34,9
31–40	104	16,0	47	16,9	151	16,3
41–50	42	6,4	15	5,4	57	6,1
51–60	44	6,8	–	–	44	4,7
61–	57	8,7	2	0,7	59	6,3
Összesen:	652	100	279	100	931	100

A korcsoportok szerinti vizsgálatból az derül ki, hogy mind a legális, mind az illegális bevándorlók jelentős része fiatal. A 21–30 év közötti korosztályhoz tartozók közül lépték át legtöbben (32,6%) illegálisan az országhatárt. A vizsgált 931 személy között 325 fiatal egyedül érkezett Borsod-Abaúj-Zemplénbe. Az egyedül érkezettek közül 191 volt nő és 213 férfi. A korcsoportonkénti vizsgálat szerint az egyedül érkezett férfiak 46,9 százaléka a 21–30 éves korcsoportoz tartozott.

9. táblázat

Az összes Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett bevándorló nemek és korcsoportok szerint (1987–1997)

Korcsoport	Férfi		Nő		Összesen
	fő	%	fő	%	fő
0–10	65	14,0	58	12,4	123
11–20	87	18,8	85	18,2	172
21–30	159	34,3	166	35,5	325
31–40	85	18,4	66	14,1	151
41–50	32	6,9	25	5,3	57
51–60	14	3,0	30	6,4	44
61–	21	4,5	38	8,1	59
Összesen	463		468		931

10. táblázat

Az egyedül érkezett bevándorlók nemek és korcsoportok szerint (1987–1997)

Korcsoport	Férfi		Nő		Összesen
	fő	%	fő	%	fő
0–10	–	–	–	–	–
11–20	54	25,4	39	20,4	93
21–30	100	46,9	85	44,5	185
31–40	39	18,3	19	9,9	58
41–50	14	6,6	8	4,2	22
51–60	2	0,9	12	6,3	14
61–	4	1,9	28	14,7	32
Összesen	213	52,7	191	47,3	404

Az egyedül érkezett nők esetében a 21–30 éves korcsoportnál csupán 2,4 százalékos az eltérés (44,5%), és ugyancsak 5 százalékkal kevesebb nő vándorolt be a 11–20 éves korcsoportot tekintve (férfiak 25,4%, nők 20,4%). A feldolgozott adatlapok arról árulkodnak, hogy az egyedül bevándorlók jelentős része vagy már házasságot kötött született magyar állampolgárral és így családegyesítés címén kérte a bevándorlás engedélyezését, vagy szándékai között szerepelt az anyaországon belüli családalapítás. Az egyedül érkezett nők körében még a 61 éven felüli korosztály képez jelentékeny arányt 14,7 százalékkal. A szabolcs-szatmár-beregi vizsgálatokhoz hasonlóan azokról az özvegy, magukra maradt édesanyjakról van szó, akik Magyarországra áttelepült gyermekeiket követik, és bevándorlásukra 1991-et követően került sor.

11. táblázat

Az egyedül érkezett bevándorlók nemek és bevándorlási idő szerint (1987–1997)

Év	Férfi		Nő		Együtt
	fő	%	fő	%	fő
1988	43	20,7	8	4,4	51
1989	58	27,9	17	9,4	75
1990	16	7,7	12	6,7	28
1991	32	15,4	24	13,3	56
1992	22	10,6	24	13,3	46
1993	14	6,7	18	10,0	32

Év	Férfi		Nő		Együtt
	fő	%	fő	%	fő
1994	4	1,9	21	11,7	25
1995	8	3,8	23	12,8	31
1996	7	3,4	14	7,8	21
1997	4	1,9	19	10,5	23
Összesen	203	53,6	180	46,4	388

A nők bevándorlása a migrációs folyamat során egyenletesebb megoszlást mutat a férfiak évenkénti számához viszonyítva. Ez részben abból adódik, hogy a nők körében végig meghatározó maradt azoknak a száma, akik vagy a családalapítás szándékával érkeztek Magyarországra, vagy ahogy már említettük, magyar állampolgárral kötött házasság révén családgyesítést kértek.

12. táblázat

Az egyedül érkezett bevándorlók nemek és korcsoportonkénti megoszlása családi állapot szerint Borsod-Abaúj-Zemplénben (1987–1997)

Családi állapot	Korcsoport												Össz.
	11–20		21–30		31–40		41–50		51–60		61–		
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
házas	–	14	25	49	12	12	6	3	2	4	2	1	130
elvált	–	–	5	–	12	3	4	3	–	2	–	4	33
nőtlen/ hajadon	54	25	70	35	13	3	2	2	–	1	–	–	205
özvegy	–	–	–	1	2	1	2	–	–	5	2	23	36
össz	54	39	100	85	39	19	14	8	2	12	4	28	404

Az egyedül érkezett férfiak 65,3 százaléka nőtlen volt, míg a hajadonok aránya ennek mintegy csak a fele, 34,6%. Ha hozzávesszük, hogy a huszoneves házások között 63 fiatalasszony mellett csak 25 fiatal férjet találunk, akkor ez azt jelezheti, hogy a nők inkább a házasságkötést követően, a biztosabbnak tetsző házastársi kötelék létrejötte után szánták rá magukat nagyobb számban az áttelepülésre. A 80-as években nem volt ritka az érdekházasság sem. A családalapítási szándék meghatározó maradt a kilencvenes évek folyamán is. A korcsoportonkénti vizsgálatokból megállapítható, hogy az 1988–1990 közötti bevándorlási szakaszhoz hasonlóan végig meghatározó volt az áttelepülők körében a fiatal házaspárok száma. A vizsgált 285 család közül 161 érkezett gyermekeivel, és összesen 123 tíz éven aluli gyerek települt át szüleivel Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe.

13. táblázat
A gyermek nélkül érkezett házaspárok korcsoportonként a bevándorlás éve szerint

Év	Korcsoport					Össze- sen
	21–30	31–40	41–50	51–60	61–	
1987-ig	9	2	–	–	–	11
1988	7	4	–	–	–	11
1989	7	3	3	–	1	14
1990	7	3	2	1	–	13
1991	6	3	–	1	–	10
1992	5	2	–	–	1	8
1993	14	1	–	–	–	15
1994	4	3	2	–	–	9
1995	12	1	–	1	–	14
1996	6	2	1	1	–	10
1997	6	1	1	–	1	9
Összesen	83	25	9	4	3	124

A megyét érintő bevándorlás során végig szórványos maradt a 40 éven felüli, gyermek nélkül érkezett házaspárok száma. Itt nem érhető tetten az a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vizsgálatnál kimutatott tendencia, mely szerint a 90-es évek elejétől több olyan nyugdíjas szülő, nagyszülő nyújtott be bevándorlási kérelmet, akik az özvegyen maradt szülőkhöz hasonlóan követni akarták a bevándorolt, Magyarországon megtelepülni látszó gyermekeiket. Nem figyelhető meg az sem, hogy az 1988-ban, 1989-ben Magyarországon menedéket kereső gyermekes házaspárok átmenetileg Romániában hagyták, rokonokra bízta volna gyermekeiket azzal a nem titkolt szándékkal, hogy lakást és munkát találva áthozzák őket is.

5. Honnan érkeztek, hol telepedtek le?

A Magyarországon maradt bevándorlók több mint egyharmada Budapesten él, az 1000 állandó lakosra vetített arányuk 25,4%. Országos viszonylatban a külföldi állampolgárok hasonló arányban választanak lakóhelyül városokat, mint az az ország népességére általában jellemző, míg a községekben tartósan megtelepültek aránya kisebb az állandó lakónépességnél. Ezer állandó lakosra vetítve Borsod-Abaúj-Zemplén megyében élő külföldi állampolgárok aránya 6 százalék, 7,3 százalékkal kevesebb a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei aránynál. Az alföldi megyék közül Csongrádban élt a legtöbb külföldi állampolgár a 90-es évek közepén, arányuk 27,5 százalék volt, döntően a jugoszláviai menekülthullám következményeként.²⁷

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe bevándoroltak körében a romániai kibocsátó települések zöme partiumi kisváros, város: Nagykároly, Szatmár, Szatmárnémeti és Nagyvárad. Az Erdélyből érkezettek zöme szintén városokban élt az áttelepülés előtt, így például Kolozsvárott és Marosvásárhelyen. A Borsodban letelepedettek körében is szép számmal találunk a magyar-román határ menti falvakból érkezett bevándorlókat. A szabolcs-szatmár-beregi adatokhoz hasonlóan az érintettek körében feltűnően sokan érkeztek Börvelyből és Kaplonyból.

²⁷ Nemzetközi vándorlás Magyarországon. KSH kézirat, 24.

A magyarországi lakóhely kiválasztásánál ugyancsak a szomszédos megyében tapasztaltakhoz hasonló a helyzet. Az áttelepülők nagy része igyekezett Miskolcon maradni (az 1989-ben áttelepülők 25,6 százaléka választotta a borsodi megyeszékhelyet), vagy a munkaalkalmakat jobban kínáló városokban – Kazincbarcika, Sátoraljaújhely, Edelény – telepedett meg. A városkörnyéki falvakba költözés jellemző volt. Ennek megfelelően szívesen választották lakóhelyül a Miskolc melletti Felsőzsolcát, Sajóbáonyt, vagy az Edelényhez közel eső Lakot, Sajókazát és Encset. Borsod-Abaúj-Zemplén megye is megjelent másodbefogadóként, azaz a korábban Budapesten, Debrecenben, Szegeden vagy Békéscsabán letelepedni szándékozók magyarországi vándorlásuk újabb állomását az északkeleti megyében keresték, illetve vélték megtalálni.

Az áttelepülés okai megegyeznek vagy nagyon hasonlóak a más megyékben tapasztaltakkal. A Romániából bevándoroltak szinte kivétel nélkül a kisebbségi jogsérelmeket jelölték meg, összekapcsolva a kisebbségi sorsból fakadó foglalkoztatási gondokkal, valamint a nehéz életkörülményekkel. A magyar nemzetiségű kisebbségi állampolgár hátrányos megkülönböztetést tapasztalhatott a munkahelyén, a hivatalokban, üzletekben. Nem hoztak e tekintetben lényeges változást az 1989 decemberi események sem. Ahogy 1991-ben benyújtott bevándorlási kérelmében egy 19 éves asztalos fogalmazta: „... mert hiába volt forradalom Romániában, az a magyarság helyzetén semmit sem javított, sőt a mostani kormány még jobban élezi a kapcsolatot a nemzetiségek között.” Jogsérelmet jelentett a magyar nyelv használatának akadályozása, a gyermekek magyar nyelven való taníttatása. A családos bevándorlók gyermekeik jobb jövőjében, sikeresebb továbbtanulásában reménykedtek. „Magyar érzelműségem (sic!) miatt nem tudom biztosítani a gyerekeim jövőjét. Minden erőfeszítés ellenére nem látom megoldottnak sem továbbtanulást, sem munkavállalás lehetőségét.” írta bevándorlási kérelme indoklásaként egy 37 éves fémforgácsoló szakmunkás férfi. Az áttelepüléstől a bevándorlók azt remélték, hogy Magyarországon sikerül jövedelmező munkát találni és jobb életkörülményeket teremthetnek a maguk számára. Ahogyan bizott sorsa kedvező alakulásában az a húszéves fonónő, aki örült, hogy szakmájában elhelyezkedve havi nettó 8–9 ezer forintot kereshetett. Az áttelepülés mögött húzóóó okok összegzésének is tekinthetjük a Miskolcon megtelepedett hajadon gépész-üzemmérnök 90-es évek elején megfogalmazott gondolatait: „A romániai rendszer nem biztosít megfelelő jogokat. Itt Magyarországon nagyobb a demokrácia. Romániában nehéz a megélhetés. Itt Magyarországon próbálok hasznosítani szakmai tudásomat, s próbálok emberhez megfelelő életmódot kialakítani magamnak.”²⁸

6. Iskolai végzettség, foglalkozás szerinti tagozódás

A következőkben röviden a foglalkozás szerinti tagolódásról és az iskolai végzettségről szólunk. A Romániából Magyarországra érkezett bevándorlók között országosan 62 százalékot tesznek ki az aktív keresők és 6 százaléknyi a nyugdíjasok aránya. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezettek korcsoportonkénti tagolódásából ezzel egyező arányok érzékelhetők. A 21 és 60 év közötti korosztályokat aktív népességnek tekintve arányuk 62 százalék, azonos az országgal. A magyarországi átlag közelében találjuk a nyugdíjasok számát (6,3%). Az országos adatok arról vallanak, hogy a bevándoroltak egyharmada szellemi foglalkozású, és minden második külföldi lakos szakképzett fizikai

²⁸ Igazgatásrendészet, adatlapok

dolgozó. A vizsgált adatlapok alapján arra a kérdésre, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett bevándorlók közül hányan kértek és kaptak magyar állampolgárságot, nem ismerjük a választ, mert a megyei nyilvántartásban csak azok szerepelnek, akiknek a honosítása éppen folyamatban volt az adatgyűjtéskor. Ezért itt is emlékeztetünk rá, hogy a foglalkozás szerinti tagolódást csak a rendelkezésünkre álló, összegyűjtött adatok alapján kísérhetjük meg bemutatni.

14. táblázat
A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett bevándorlók év és foglalkozás szerinti megoszlása százalékban

Belépés éve	Vezető állású értelmiségi	Egyéb szellemi	Szakképzett fizikai	Szakképzetlen fizikai
1987-ig	–	15,6	31,3	53,1
1988	2,6	–	75,3	22,1
1989	4,3	10,4	60,3	25,0
1990	–	17,2	55,2	27,6
1991	2,7	10,8	73,0	13,5
1992	3,1	10,8	61,5	24,6
1993	4,8	16,6	35,7	42,9
1994	24,4	14,6	31,7	29,3
1995	11,4	14,3	40,0	34,3
1996	16,0	24,0	36,0	24,0
1997	9,5	28,6	23,8	38,1
1987–1997	5,6	12,3	54,6	27,5

15. táblázat
Magyarországra érkezett bevándorlók belépési év és foglalkozás szerint százalékban

Belépés éve	Vezető állásúak, értelmiségiek	Egyéb szellemi foglalkozású	Szakképzett fizikai foglalkozású	Szakképzetlen fizikai foglalkozású	Együtt
1988	15,7	10,9	57,5	15,9	100,0
1989	13,2	9,1	60,0	17,7	100,0
1990	21,2	12,4	54,1	12,3	100,0
1991	24,7	11,6	52,2	11,5	100,0
1992	28,0	13,1	47,9	11,1	100,0
1993	26,5	12,6	49,1	11,7	100,0
1994	28,4	13,1	47,2	11,2	100,0
1995	27,6	14,3	48,5	9,6	100,0
1988–1995	21,1	11,1	55,8	12,0	100,0

Ha a 14. táblázat adatait összevetjük az országos viszonyokat mutató 15. és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei állapotokat tükröző 16. táblázattal, akkor láthatjuk, hogy a vezető állású és egyéb szellemi foglalkozású értelmiség aránya csak fele az országosnak, ugyanakkor a szakképzetlen fizikai foglalkozásúak több mint kétszeres számarányal vannak jelen a bevándorlók között. A szakképzett fizikai foglalkozásúak mezőnye közel azonos az országossal. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe Romániából érkezett bevándorlók adataival összehasonlítva a borsodi helyzetképet elmondhatjuk, hogy csak feleannyi értelmiségi igyekezett új otthonra találni az északkeleti megyében, mint a szom-

szédos Szabolcs-Szatmár-Beregben. A szakképzettek és szakképzetlenek számaránya a két megye esetében ellentétesen alakult: Szabolcs-Szatmár-Beregben mintegy 14 százalékkal több szakképzett és a borsodi adatokhoz képest közel ugyanannyival kevesebb szakképzetlen bevándorolt igyekezett munkát, megélhetést találni.

16. táblázat
Szabolcs-Szatmár-Beregbe érkezett bevándorlók belépési év
és foglalkozás szerint százalékban

Belépés éve	Vezető állásúak, értelmiségiek	Egyéb szellemi foglalkozású	Szakképzett fizikai foglalkozású	Szakképzetlen fizikai foglalkozású	Együtt
1988	10,0	5,3	71,6	13,1	100,0
1989	10,5	1,8	80,3	7,4	100,0
1990	17,6	3,8	69,5	9,1	100,0
1991	12,1	3,1	63,6	21,2	100,0
1992	7,8	7,8	62,2	22,2	100,0
1993	13,3	12,0	56,0	18,7	100,0
1994	11,2	6,7	59,6	22,5	100,0
1995	9,7	12,9	59,7	17,7	100,0
1988–1995	12,0	5,3	68,7	14,0	100,0

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe bevándoroltak foglalkozásokra vonatkozó adatait tovább szemlélve megállapítható, hogy a vizsgált évtizedben végig meghatározó volt a szakképzettséggel rendelkező fizikai foglalkozásúak aránya. A tíz esztendő átlagában minden második áttelepült ebbe a kategóriába tartozott, és a 70 százalékot is meghaladta a szakmával rendelkezők aránya 1988-ban és 1991-ben. Az értelmiségiek és a szellemi foglalkozásúak együttvéve sem tették ki a bevándoroltak ötödét (17,9%). Az értelmiségiek száma 1994-ben volt a legmagasabb és a 90-es évek derekán végig 10 százalék körül mozgott. Ez mobilitásban, az áttelepülésre vonatkozó döntés meghozatalában bizonyos fáziskésésre utal. Nem feledkeztünk meg arról az országosan tapasztalt tényről, hogy a konvertálható tudást hordozó hivatások művelői, így elsősorban az orvosok már a nyolcvanas évek derekán igyekeztek Magyarországra áttelepülni. A kilencvenes években hasonló döntést hozó értelmiségiek döntő többsége már mérnök és pedagógus.

17. táblázat
A Romániából Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezett bevándorlók
iskolai végzettség szerint

Év	8 osztálynál kevesebb	8 általános	9–12 osztály	középiskola	szakmunkás-képző	főiskola	egyetem
– 1987	8	2	3	7	7	1	1
1988–1994	29	63	97	97	143	5	20
1995–1997	11	12	6	42	18	9	10
Összesen	48	77	106	146	168	15	31
Százalékban	8,1	13,0	17,9	24,7	28,4	2,6	5,3

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe érkezettek derékhadát a szakiskolával és középiskolai végzettséggel rendelkezők alkotják (28,4 és 24,7%). Az általános iskolával, illetve néhány osztállyal rendelkezők aránya együttesen 21,1 százalék. Ez a tény megerősíti a szabolcsi bevándorlásnál tett megállapítást, mely szerint a 80-as évek végén kibontakozott vándorlási hullám az alacsony iskolai végzettségűeket is magával ragadta. A főiskolát, egyetemet végzettek aránya együtt 7,9 százalék, és közelít az értelmiség romániai arányához.²⁹

A szakmákat tekintve asztalosok, autószerelők, esztergályosok, kőművesek, hegesztők keresték megélhetésüket a bányászokkal együtt. Azokban az években próbáltak új munkahelyet keresni, egzisztenciát teremteni, amikor a borsodi ipar szerkezetváltása, modernizációja elodázhatatlanná vált. Amikor ipari üzemek sora zárt be, és magasra szökött a munkanélküliek száma. Mindez alaposan megnehezítette a bevándoroltak helyzetét, olykor megcsúfolta bevándorláshoz fűzött reményeit.

IMMIGRATION FROM ROMANIA INTO HUNGARY, AND THE MAIN DEMOGRAPHIC DATA OF THE IMMIGRANTS IN BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLEN COUNTY (1975–1997)

Authors of the study outline the main features of the Romanian policy towards the ethnic minorities after 1945 and remind that owing to the unifying nationalist internal politics highly wide-ranging emigration began at the end of 1980s because of infringements of lawful ethnic rights and the effects of wrong economic policy, which made the circumstances of life more hopeless. The data obtained from the Administrative Service Major Department of the National Central Police Station show that the first group of the immigrants arrived to Hungary in 1975, in the year when the close documents of the European Organization of Security and Cooperation were signed in Helsinki, and following this year the number of the immigrants grew continuously.

The immigration was conspicuously high before the change of the regime and in the following years. We estimate the number of the immigrants (which was considered higher than 74 000 in the period between 1988 and 1994) to 90–100000 according to the data from the period before 1987 and the data concerning illegal immigration.

The consul's reports mention the infringements towards the Hungarian minority, difficulties of the education in the mother tongue, problems of employment as the reasons of the immigration into Hungary and into West-European countries.

The survey of the immigrants according to professions and trades shows that every third settler was intellectual in the second half of 1980s. The proportion of skilled workers was significant in all the decade analysed in the relevant specialized literature. Persons belong to the age-group fit for work were two-thirds of the immigrants. In the beginning the proportion of women were higher, because with their marriage with Hungarians they provided accommodation for their family in Hungary. But after 1989 men formed the majority of the settlers.

The data of immigrants arrived to Borsod-Abaúj-Zemplén county partly justify the national tendencies, partly complete the picture about the migration process with further details. The cul-

²⁹ 1966-ban Romániában az értelmiség népességen belüli aránya 12,3, a magyar nemzetiségűek körében 11,6 százalék volt. Erdélyben 1956-ban 12,7 százalékot tettek ki a szellemi foglalkozásúak. Az 1977-ben tartott népszámlálás manipulált statisztikai adatai ellenére az valószínűsíthető, hogy a romániai magyarság lélekszáma elérte, vagy meg is haladta a kétmilliót. Hogy a 10 százalék körüli értelmiségi réteg megmaradt-e, az már kétséges, hiszen a román asszimilációs törekvések ezen a téren roncolták leginkább a magyar kisebbség társadalmi szerkezetét. Vö. *Békési B. Béla*: i. m. 18–24.

mination of the immigration was between 1988 and 1990 in county respect. In this period the number of illegal border crossing grew by leaps and bounds, which shows that the crisis of the Romanian internal politics became more serious. The main part of the legal and even the illegal immigrants was young, about 35% of them belonged to the age-group of 21–30.

The immigrants endeavoured to make their own living in the region at that time, when a large number of struggling factories in Borsod-Abaúj-Zemplén county closed down, and the difficulties of employment grew.

Reszler, Gábor–Szászi, Ferenc